

Az RMDSZ és az önkormányzati választások*

Június 4-én és 18-án harmadszor tartottak helyhatósági/önkormányzati választásokat Romániában. Az RMDSZ által e választásokon elért eredmények nem csupán arra alkalmasak, hogy felmérjük pillanatnyi részesedését az önkormányzati hatalomból, hanem arra is, hogy kikapintsunk néhány – az eredmények mögött rejlő – folyamatot. Az alábbi – vitaindítónak szánt – tanulmányban áttekintjük az RMDSZ részesedését a megújított önkormányzati hatalomból, majd megpróbáljuk végiggondolni a választások hatását a szövetség belső hatalmi viszonyainak, valamint programjának és jövőképeének alakulására.

Tanulmányunk nem kíván külön foglalkozni a romániai önkormányzatiság jellegével, az önkormányzatok működési keretfeltételeinek módosulásával, csupán néhány utalást teszünk erre ott, ahol az RMDSZ-re vonatkozó folyamatok elemzése szempontjából ez feltétlenül szükséges.

Választók és mandátumok – az RMDSZ részesedése az önkormányzati hatalomból

Az RMDSZ által 2000. június 4-én elért eredmények arra utalnak, hogy a Szövetség megőrizte, sőt növelni tudta részesedését az önkormányzatokban megtestesülő politikai hatalomból.

A leginkább pártopciós szavazatokat gyűjtő megyei jelöltlisták eredményei (l. 1. táblázat) alapján megállapíthatjuk, hogy a Szövetség most is „etnikai háttérének” megfelelő eredményt ért el: a 6,35 százalékos hányad nagyjából az erdélyi megyék¹ magyar lakossága országos számarányának felel meg.

1. táblázat. A megyei jelöltlistákra leadott szavazatok száma 2000. június 4-én²

Párt	Szavazatok száma	%
PDSR	2 200 806	27,26%
PD	803 689	9,95%
CDR	605 541	7,50%
APR	596 846	7,39%
PNL	563 255	6,98%
PRM	533 854	6,61%
RMDSZ	512 413	6,35%

A helyi képviselő- és polgármester-jelöltekre leadott szavazatok száma már alacsonyabb volt (az RMDSZ helyi listáira leadott szavazatok száma: 468 904, amely

A tanulmány a *Magyar Kisebbség* c. folyóirat 2000. évi 3. számában jelent meg. (Eredeti oldalszámok: 110–117.)

FIGYELEM! Az elektronikus szöveg idézésekor kérjük tartsa szem előtt, hogy az oldalszámok nem egyeznek meg a nyomtatásban megjelent írás eredeti oldalszámaival.

¹ Az RMDSZ csak az erdélyi megyék esetében állított megyei önkormányzati listát.

² Forrás: <http://domino.kappa.ro/election/locale2000.nsf/All/Home>

az érvényes szavazatok összességének 5,56 százalékát teszi ki, a polgármester-jelöltekre leadott szavazatok száma pedig 419 271 az első fordulóban – 4,75 százalék – és 373 314 a másodikban, ami 4,29 százaléknak felel meg). A két utóbbi arányszám elmarad az előbbi 6,35 százaléktól; ennek az oka az, hogy az RMDSZ nem minden, magyarok által is lakott településen állított helyi képviselő-, illetve polgármester-jelölt listát, s így magyar szavazók nem szavazhattak mindenütt az RMDSZ-re, valamint az, hogy a független magyar jelöltek a megyei RMDSZ-listáktól viszonylag kevesebb szavazatot vontak el. Ennek ellenére a székelyföldi megyékben a megyei listák³ esetében is jelentős veszteségeket könyvelt el az RMDSZ: Kovászna megyében támogatottsága 67,6 százalékos volt (a magyar lakosság aránya: 75%), Hargita megyében 61,8 százalékos⁴ (a magyarok aránya: 85%), Maros megyében 39,6 százalék (41,4%).

Összességében megállapíthatjuk, hogy a helyi és megyei képviselőjelölt-listákat tekintve 1996-hoz képest az RMDSZ körülbelül 100 000 szavazatot veszített. E veszteség elsősorban a magyar szavazók távolmaradásával magyarázható, azonban az RMDSZ-szavazók (és – általában – az erdélyi szavazók) abszентizmusa a június 4-i választások során még így is valamivel alacsonyabb volt a regáti román választókénál, s ilyenformán a szavazatszámok arányait tekintve az RMDSZ megőrizte korábbi eredményeit.

Az RMDSZ a megszerzett mandátumok tekintetében is őrzi korábbi hatalmi részesedését. A három választás eredményeként megszerzett mandátumok számát az alábbi táblázat alapján követhetjük nyomon:

2. táblázat. Az önkormányzati választásokon megszerzett RMDSZ-mandátumok száma

Tisztségviselők	1992	1996	2000
Helyi önkormányzati képviselők	2616+(147)	2445+(1)	2451
Polgármesterek	131+(11)	139	148
Megyei önkormányzati képviselők	121+(23)	133	135

Az 1992-es adatok esetében a zárójeles kiegészítések a különböző koalíciós egyezségek nyomán – tehát nem RMDSZ-listán – megválasztott tisztségviselőkre vonatkoznak. Így a 147 helyi képviselőből 122 a Demokrata Konvenció listáján került be az önkormányzatokba, 14 a Romániai Magyar Kiszgazda Párt és az RMDSZ választási koalíciója alapján, 11 pedig a Nemzeti Megmentési Fronttal (FSN) közösen letett listák alapján (Hargita megyében). Ugyanekkor a 131 RMDSZ-színekben megválasztott polgármester mellett 11 magyar (RMDSZ-es) a Konvenció jelöltjeként került polgármesteri székbe. A megyei képviselők létszámát kiegészítő 23 mandátumból 11 a Német Demokrata Fórummal kötött választási koalíció eredménye (elsősorban Szatmár megyében), a többi a Konvenció listájáról származik.

A Romániai Demokrata Konvenció pártszövetsége 1995 tavaszán kizárta tagszervezetei sorából az RMDSZ-t. Ezért az 1996-os választásokon az RMDSZ

³ A Központi Választási Iroda adatai a Mediafax hírügynökség június 8-i és 22-i jelentései alapján.

⁴ Hargita megyében négy mandátumnak megfelelő szavazatszámot kapott az Udvarhelyért Polgári Egyesület (UPE) megyei jelöltlistája – e szavazatok lényegében az RMDSZ szavazataiból hiányoznak.

mindenütt kizárólag saját listát állított, sehol sem lépett választási koalícióra korábbi szövetségesével (egyetlen helyi képviselő esetétől eltekintve). Ezen a választáson az RMDSZ 139 polgármesteri tisztséget, és 133 megyei képviselői mandátumot szerzett. A megyei képviselők megválasztására ekkor már közvetlenül került sor. 1996-ban jelentek meg nagyobb számban – főleg a Székelyföldön és a magyar többségű településeken – a független magyar jelöltek, akiknek a szavazatai szintén „hiányoznak” az RMDSZ-voksokból. A függetlenek, minthogy nem volt választási küszöb, és a mandátumokat a legnagyobb maradék elve alapján osztották ki, a töredékszavazatok alapján jelentős számban jutottak be a választott testületekbe.

A 2000. évi önkormányzati választások megtartására már módosított választási törvény alapján került sor, amely a bejutás küszöbértékét az érvényes szavazatok számának egy mandátumra eső hányadában, illetve maximum 5 százalékban állapította meg.⁵ A módosítás azokon a településeken, ahol a magyar lakosok részaránya jelentősebb, kedvezett az RMDSZ-nek⁶, azonban az alacsony magyar részarányú településeken a szövetség elvesztette 1996-ban megszerzett mandátumait.⁷ Összességében a 2000-es választásokon elért mandátumok száma valamivel felülmúlja az 1996-ost. A változás elsősorban a polgármestereknél szembetűnő, ami elsősorban azzal magyarázható, hogy több, 1996-ban függetlenként mandátumot szerzett polgármester RMDSZ-jelöltként újította meg mandátumát.

A mandátumok számánál fontosabb, hogy mennyit bővült az RMDSZ önkormányzati képviselőinek politikai mozgásterét. A 2000-es választások után a testületek megalakulása arra utal, hogy helyi és megyei szinten nőtt a koalíciókötés szabadságfoka, s ez nagymértékben megnövelte az alpolgármesterek, valamint a megyei elnökök-alelnökök számát.⁸ Az önkormányzatokban tapasztalható mozgástér-növekedés hátterét véleményünk szerint az etnikai tényező részleges depolitizálódása adja. A választói magatartást egyre kisebb mértékben befolyásolja a „magyar kérdés”, aminek következtében a pártok nem tartják e témát szavazatnövelő tényezőnek.

Az RMDSZ belső hatalmi viszonyainak alakulása és az önkormányzatok

A 2000. évi választásokat sajátossá teszi egy általános kelet-közép-európai jelenség: lezárulni látszik az átmenet azon korszaka, amelyben a politikai élet kitüntetett mobilitási csatornaként működik. Az RMDSZ-elit is „zárja sorait”, azonban az önkormányzati választások esetében ez a kudarc lehetőségeit is magában hordozza, ugyanis a helyi közösségek előtt az RMDSZ legitimitása nem az országos program és az RMDSZ alapvető üzenetei szerint termelődik újra.

⁵ Források: 1992 – Monitorul Oficial al României, IV. 1992. 257.; 1996 – <http://www.kappa.ro/guv/bec96loc/rz96lcfg.html>; 2000 – <http://domino.kappa.ro/election/locale2000.nsf/All/Home>

⁶ A küszöbérték megegyezik a választási együtthatóval, a 21-nél kisebb létszámú önkormányzati testületek esetében pedig 5%.

⁷ A független jelöltek mandátumszerzési lehetősége nagymértékben csökkent, ugyanakkor a választási küszöb bevezetése nyomán a visszaosztás során a pártok többletmandátumokhoz jutottak.

⁸ Az RMDSZ az 1996-os helyzethez képest 55 községben elvesztette képviselőjét, és csak egy új községben szerzett mandátumot.

A Szövetségi Képviselők Tanácsának döntése értelmében⁹ minden olyan választókerületet alkotó településen, ahol a magyar lakosok számbeli többséget alkotnak, a szövetség jelöltjeit előválasztások során választják meg. Ehhez alapul az a felismerés szolgált, hogy a szövetséget célszerű olyan szervezeti keretként értelmezni, amely az önkormányzati jelölések során lehetőséget teremt a közösségen belüli érdekcsoportok képviselőinek a megmérettetésre. Az előválasztások kötelezővé tételével az RMDSZ a független jelöltek és potenciálisan más pártok színeiben jelentkező helyi csoportok választásokon való indulását próbálta megelőzni.

A 2000. évi önkormányzati választásokat megelőző előválasztásokról, valamint az ezek során megválasztott polgármester-jelöltek további szerepléséről részletes, mindenre kiterjedő adatok hiányában nem tudunk teljes képet alkotni, annyit azonban megállapíthatunk, hogy az eredmények – az előválasztások kétségtelen pozitívumai mellett – sok helyen nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket. Több esetben előfordult, hogy az előválasztás nem csökkentette, hanem növelte a független jelöltek számát, s az is megtörtént, hogy az előválasztást megnyerő polgármesterjelölt alulmaradt a hivatalos megmérettetésen.

A felemás eredmények okainak feltérképezése csak részletes adatok birtokában lehetséges, azonban elég nagy valószínűséggel körvonalazódik két olyan elem, amely árnyalja az előválasztásokról 1996-ban kialakított pozitív, minden helyzetre megoldást ígérő képet. Úgy tűnik, hogy az előválasztásokon alulmaradt jelöltek nagyobb valószínűséggel ismerik el magukra nézve kötelezőnek az előválasztások eredményét, ha valamilyen szervezeti háttérrel rendelkeznek. A platformok előválasztásokon alulmaradt jelöltjei nem indultak függetlenként, amit azonban sok más jelölt megtett. Érdekesen alakult a választások kimenetele azokon a településeken, ahol a magyar lakosság számbeli többséget alkot, de jelentős arányban román szavazók is vannak. Sok esetben az előválasztást megnyerő RMDSZ-jelölt a választásokon alulmaradt az előválasztásokat elvesztő, de függetlenként induló jelölttel szemben. Ezekben az esetekben a választást a román szavazók döntötték el, akik inkább a szervezeti háttérrel nem rendelkező független jelöltet támogatták.

Az előválasztások nem vezettek eredményre azokon a településeken sem, amelyeken a helyi közösségen belüli érdekcsoportok közötti viszony nagymértékben megromlott. Ott, ahol az egymásnak feszülő érdekcsoportok egyike „birtokolta” az RMDSZ helyi szervezetét, a konkurens csoport – az egyenlőtlen esélyekre hivatkozva – nem vállalta az RMDSZ „birtokosainak” szervezésében lefolytatott előválasztáson való részvételt. Listaállításra több lehetőség kínálkozott, ezek közül kettőnek lehet kihatása az RMDSZ-re: a román pártok, valamint a civil szervezetek jogalanyiségét felhasználó listaállítás. Az igazi meglepetést a pártlistára leadott szavazatok magas száma jelentette¹⁰, erre mindeddig nem volt precedens. Először került sor a kisebbségi

⁹ A közvetett módon választott tisztségviselők száma: 4 megyei tanácselnök, 9 alelnök, valamint 184 alpolgármester. Forrás: RMDSZ az önkormányzatokban. Nevek, címek és tisztségek adattára. Kolozsvár, 2000.

¹⁰ Elfogadta az SZKT 1999. szeptember 18-án Marosvásárhelyen megtartott ülésén. Forrás: RMDSZ Közlöny 37. szám, 2000. február-március.

érdekvédelmet vállaló civil szervezetek jelöltállító jogosítványának igénybevételére¹¹ is, a politikai elit ezzel mindeddig nem élt.

A kérdés azért is figyelmet érdemel, mert a választási törvény előnyben részesíti, aránytalanul sok mandátumhoz juttatja azokat, akik a szavazatok kisebbik hányadát szerzik meg, de elérik a választási küszöb átlépéséhez szükséges szavazatszámot.¹² Amennyiben hosszú távon érvényben marad a választási törvénynek ez a rendelkezése – és valószínű, hogy érvényben marad, hiszen a nagyobb pártoknak kedvez –, az RMDSZ egyik legnagyobb belső kérdése az lesz, hogy milyen eszközökkel lehet a szövetségen belül meglévő ellentéteket az RMDSZ szervezeti keretei között tartani.

Az előválasztások intézményesítése az RMDSZ helyi szervezetei számára tulajdonképpen azt jelentette, hogy a jelöltállítás kikerült a hatáskörükből, vagyis az SZKT ezt a jogot átruházta a választókra. Az eljárás növeli az önkormányzati mandátumszerzés lehetőségét a közösség érdekében eddig is eljáró, az RMDSZ szervezeti életében azonban feladatokat nem vállaló személyek számára. Tehát tovább csökkenti a szervezeti életben való részvételt, a jó értelemben vett „aktivista” szerep vonzerejét. Az adott közösség elvárásai és a szövetség testületeinek rekrutációs elvei közötti feszültséget minden bizonnyal nem lehet feloldani, az RMDSZ-nek azonban arra kell törekednie, hogy e kettő ne kerüljön élesen szembe egymással. Az azonban valószínű, hogy a jelöltállítás választóknak való átengedése jótékony hatással lesz az RMDSZ társadalmi megítélése szempontjából.

Hatással lesz az RMDSZ szervezeti keretére az önkormányzatok súlyának növekedése is. A parlament az elmúlt néhány évben sok, az önkormányzatok keretfeltételeire vonatkozó törvényt fogadott el, és lassan-lassan megteremtette annak lehetőségét, hogy az önkormányzatok valós hatalmi pozíciót jelentsenek; Románia integrációs folyamatba való bekapcsolódása során megnyíló uniós erőforrások is ebbe az irányba hatnak. Ez akkor válik igazán jelentőssé, amikor az RMDSZ a parlamentben ellenzéki szerepbe kényszerül, hiszen lokálisan – az önkormányzatokban – ebben az esetben is többséget alkothat. Többek között ezzel magyarázható, hogy a kormányzati ciklus végén elindult a – főleg megyei szintű – kormányzati tisztségviselők (prefektusok, alprefektusok stb.) nagyarányú migrációja az önkormányzati tisztségek irányába.

Az önkormányzatok súlyának növekedése kihatással lehet a szövetség szervezeti keretére is. A kormányzati pozícióból eredeztethető megyei hatalmi jogosítványokkal a területi szervezetek rendelkeznek, az önkormányzatok egyre bővülő lehetőségei pedig az RMDSZ helyi vagy területi szervezeteinek csak közvetetten alárendelt polgármester és önkormányzati frakció hatáskörébe tartoznak. Ez a folyamat egy adott település hatalmi viszonyaiban eltolódást eredményezhet az önkormányzatok irányába. A jelenség tulajdonképpen nem új, az önkormányzati tisztségek hatalmi primátusa a szövetség helyi szervezetei felett eddig is megfigyelhető volt, ez azonban inkább az etnikai tömbön belüli kisebb községekre korlátozódott. A megyei önkormányzatok és a megyeszékhely/területi szervezet székhelye esetében az RMDSZ-frakciók eddig is a szövetség vezető tisztségviselőiből rekrutálódtak – főleg

¹¹ Gyergyószentmiklóson a Nemzeti Liberális Párt (PNL) listáját „használva” hét RMDSZ-tag szerzett városi képviselői mandátumot.

¹² Az Udvarhelyért Polgári Egyesület Udvarhelyen helyi, Hargita megyében pedig megyei jelöltlistát állított és Udvarhely városában nyolc, a megyei testületben pedig négy mandátumot szerzett.

azokban a helységekben, ahol a jelölés közvetett módon történt. Hosszabb távon valószínű, hogy az önkormányzati tisztségviselők az RMDSZ szövetségi intézményeiben is egyre nagyobb befolyásra tesznek szert. Lehet, hogy a szövetség hatalmi képletében ez a folyamat idővel új típusú alkukat tesz szükségessé.

Az önkormányzatiság hatása az RMDSZ-programokra és -jövőképekre

Fontos fejlemény a politikai pozíciók területi újraelosztása. A választási küszöb bevezetése, amely a számbeli kisebbségben élő közösségek képviselőinek visszaszorulása, valamint a Székelyföld súlyának növekedése irányába hat, valószínűleg hatással lesz a szövetség hatalmi viszonyaira, ami előbb-utóbb a programban is hangsúlyeltolódásokat fog eredményezni. Megköveteli a szórványstratégia módosítását – a civil társadalom kiemeltbb támogatását – elsősorban Dél-Erdélyben, valamint az olyan megyékben, vidékeken, mint például Máramaros vagy Beszterce környéke. Ugyanakkor világossá vált, hogy a Székelyföld egységes megjelenítése, egységként kezelése az RMDSZ-en belül nem lehetséges, sőt, valószínű, hogy az RMDSZ-en belüli pluralizmus, divergens irányzatok kiindulópontja egyre inkább a Székelyföldre tevődik át. Annál is inkább, mivel jelenleg az RMDSZ-en belüli formális pluralizmus nem valódi érdekcsoportokat és alternatívákat jelenít meg.

A politika alapvető kettőssége – az identitás és cselekvés ellentéte¹³ – az önkormányzati választások esetében kettős elvárást teremt a jelöltekkel szemben. Egyrészt válaszokat kell adniuk a lokalitás napi – gazdálkodási – gondjaira, a választók ama kérdéseire, mit tesznek majd azért, hogy ne legyenek gödrök az utcán, s a szemetet idejében elhordják stb. Másrészt egy olyan jövőképet is fel kell mutatniuk, amellyel a választó azonosul, amellyel – úgy érzi – feloldódik a helyi közösségben, s az így utódai számára is megélhető (érték)közösség lesz.¹⁴

A 2000-es önkormányzati választások erdélyi eredményei a megosztott, „split vote” típusú szavazatok¹⁵ politikai szerepét helyezték előtérbe.

Bár a leginkább pártopciók szerinti szavazatokat összegző megyei listák szerint a PDSR vezető nagypártnak tűnik Erdélyben is, a 16 erdélyi megyeszékhelyen mindössze két PDSR-s és egy nagyrománias polgármester győzött, a többi az 1996-2000 között hatalmon levő koalíció jelöltjei, illetve a függetlenek közül került ki. Ez csakis a „megosztott szavazatok” révén volt lehetséges, s olyan személyiségeket tolt az előtérbe, akik inkább megfeleltek a helyi közösség kettős elvárásainak.¹⁶¹⁷ Ez arra

¹³ A törvény tartalmaz egy korrigálható hibát is: a választási együtthatót az érvényes szavazatok összessége alapján számítják ki, nem pedig a választási küszöböt átlépő pártokra leadott szavazatok alapján. Ez az eljárás további aránytalan mandátumelosztást eredményez.

¹⁴ Vö. Schöpflin György: *Ráció, identitás és hatalom*. In: REGIO 1998/2.

¹⁵ Egyre fontosabbá válik a nemzedéki kérdés is, mert hosszabb távon a nemzedékek közötti viszony az, amely a szavazói magatartás változását befolyásolja. Vö. Seymour Martin Lipset: *Homo politicus*. Osiris Kiadó, Bp. 1995. 313-319.

¹⁶ „Split vote”: a szavazó „megosztja” opcióit az egyes pártok között, egyféleképpen szavaz – például – a megyei képviselőjelölt-listákra, s másképpen akkor, amikor a polgármesterre vagy a helyi jelöltekre voksol.

¹⁷ Nagyszében újonnan választott szász polgármestere, Klaus Johannis is e kettős elvárásnak megfelelő személyiség: egyrészt a szász gazdálkodási erényeket jeleníti meg, másrészt azokat az aspirációkat, amelyek nyugati kapcsolatok révén kívánják fejlődési pályára helyezni a várost. De megosztott

utal, hogy az elmúlt négy év során a jelenlegi koalíció helyi politikusai jobban beépültek a helyi társadalmakba.

Ez nem csak a helyi programok fontosságát, hanem azok helyi jövőképekkel való egyezését (illetve a programok jövőképek révén való legitimitását) is az előtérbe helyezi, tehát olyan kérdéseket vet fel, amelyekre az RMDSZ programja önmagában nem tud válaszokat adni.

Azt már vezető RMDSZ-politikusok is felismerték, hogy sok helyi és kistérségi programra van szükség, s hogy az RMDSZ érzékeny júniusi veszteségei mögött – többek között – e programok hiánya rejlik, amelyre a központilag vezényelt kampány nem talált (nem találhatott) megoldást. A kérdés azonban fordítva is felmerül: amennyiben a helyi programok elkészülnek, az RMDSZ létező programja tartalmazza-e ezek integrálásának a lehetőségeit?